

Кравченко О.Д.,
студент 14 групи 5 курсу Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КСЕНОФОБІЇ ТА РАСОВОЇ НЕНАВИСТІ

Анотація: розглянуто кримінологічну природу ксенофобії та расової ненависті. Розкрито прояви расизму, причини расизму, характерні ознаки особи злочинця, запобігання расизму

Ключові слова: ненависть, расизм, упереджене ставлення, злочини

Annotation: the criminological nature of xenophobia and racial hatred is considered. Disclosed

manifestations of racism, the causes of racism, characteristic features of the offender, the prevention of racism

Keywords: hatred, racism, biased attitude, crimes

Дискримінація за расовою ознакою є одним із найбільш поширених видів поділу та несправедливого ставлення до людей, що належать до певних груп. Незважаючи на значні напрацювання світового співтовариства у сфері протидії цьому явищу проблема расової дискримінації й досі залишається актуальною [2, с.55].

Злочини на ґрунті ненависті підривають ідею рівності всіх членів суспільства. Забезпечення рівності всіх людей є однією з основоположних цінностей і має на меті захист людської гідності та створення можливостей для повноцінної реалізації людською свого потенціалу. Значення норми забезпечення рівності постійно підкреслюється в міжнародних документах про права людини. Так, у першому реченні Загальної декларації прав людини проголошується «визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав». Ці цінності також закріплені у більшості документів ООН з прав людини та основних конституційних документах майже всіх країн світу. Порушення цих норм і цінностей шляхом скоєння злочинів на ґрунті ненависті має серйозні практичні та символічні наслідки [2, с.24]. Отже, злочини на ґрунті расової ненависті порушують основні права та свободи людини.

Злочини на ґрунті ненависті спрямовані проти ідентичності жертви, а тому завдають більшої шкоди, ніж звичайні правопорушення. Безпосередня жертва може отримати надзвичайно сильну психологічну травму та страж-дати від посиленої вразливості, адже вона не може змінити ті ознаки, через які її обрав нападник. Злочини на ґрунті ненависті мають значно глибший психологічний вплив на жертву, викликаючи почуття пригніченості та тривоги [4].

Злочини на ґрунті ненависті завжди складаються з двох елементів: кримінального правопорушення, скоєного з мотивів упередження. Перший елемент злочину на ґрунті ненависті передбачає скоєння діяння, яке становить правопорушення з точки зору звичайного кримінального законодавства. Таке карне діяння називається «основним правопорушенням». З огляду на незначні відмінності у законодавстві різних країн існують деякі розбіжності щодо того, яка поведінка вважається злочинною. Однак загалом у більшості країн незаконними визнаються одні й ті самі форми насильницької поведінки. Для визнання факту скоєння злочину на ґрунті ненависті завжди вимагається наявність основного правопорушення. Якщо відсутнє основне правопорушення, то відсутній і факт злочину на ґрунті ненависті. Другий елемент злочину на ґрунті ненависті передбачає, що карне діяння було скоєне з особливого мотиву, який називається «упередження» або «упереджене ставлення». Саме наявність елемента упередженого мотиву відрізняє злочини на ґрунті ненависті від звичайних правопорушень. Це означає, що правопорушник умисно обрав об'єкт злочину через наявність у нього певних захищених ознак.

- Об'єктом злочину може бути одна чи кілька осіб, або це може бути майно, пов'язане з групою, яка має певну спільну ознаку.

- Захищена ознака – це спільна ознака групи (наприклад, «раса», мова, релігія, етнічна приналежність, національність або будь-який інший спільний фактор) [3, с.20-21]. Таким чином злочини на ґрунті расової ненависті, мають певну структуру, елементи якого в поєднанні становлять злочини на ґрунті расової ненависті.

Проблема злочинів, що вчиняються на ґрунті расової ненависті, свідчить про наявність глибоких соціальних та психологічних причин, пов'язаних з неприйняттям «чужого», соціально дезорганізацією, маргіналізацією певних шарів населення. Расова дискримінація в Україні не має глибинних історичних корінь: виникнення такої проблеми в Україні є феноменальним результатом політичних, економічних та культурних процесів. На відміну від країн із тривалою історією колоніалізму, сегрегація суспільства на території сучасної України мала переважно соціальний характер. Злочинні прояви расової дискримінації можна поділити на дві групи:

перша група – міжнародні злочини, (геноцид, апартеїд, расова дискримінація, рабство).

Правова характеристика та зобов'язання держав з протидії цим злочинам закріплені у нормах міжнародного права. На сьогоднішній день зобов'язання з криміналізації цих діянь, їх попередження і покарання виконані більшістю країн. Порушення цих зобов'язань тягнуть за собою міжнародно-правову відповідальність держави відповідно до міжнародних угод та індивідуальну кримінальну відповідальність фізичних осіб (у межах національної юрисдикції, або міжнародної – у відповідних міжнародних кримінальних судах і трибуналах).

друга група – будь-які злочини за національним кримінальним правом, суб'єктивна сторона яких характеризується наявністю спеціального наміру (specific intent) заподіяння шкоди

само носію однієї з перелічених вище ознак (раса, національність, і т.д.). У більшості держав «расова ненависть» є обтяжуючою обставиною. В Україні кримінальна відповідальність за дискримінаційні злочини встановлена окремою статтею Кримінального кодексу (ст. 161 КК України). Такі злочини, вчинені на ґрунті ненависті, мають одиночний, несистемний характер, суворо переслідуються національною кримінальною юстицією, і не тягнуть міжнародно-правової відповідальності за умови донедавної сумлінності держави у виконанні зобов'язань з їх запобігання [5, с.21-22]. Злочини на ґрунті расової ненависті можна класифікувати на 2 групи: ті що передбаченні міжнародним правом та ті що визнанні національним законодавством. Такий поділ зумовлений їхніми особливостями, як суспільно небезпечного явища.

В першу чергу слід зауважити, що злочини на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості можуть вчинятися особами обох статей, різного віку та соціального стану. Однак серед властивостей особи злочинця, який вчиняє насильницькі злочини на ґрунті нетерпимості необхідно виділити молодий вік - у переважній більшості випадків злочини вчиняються неповнолітніми або молоддію.

За різними даними такі злочини вчиняються особами у віці від 12 до 29 років. Близько 65% таких злочинів вчиняється особами у віці від 16 до 26 років. Вік осіб, яких було притягнуто до відповідальності в Україні коливається від 16 до 29 років. Переважна кількість злочинців – чоловіки, у даній сфері спостерігається дуже низький рівень жіночої злочинності. В українській практиці всього одну жінку було притягнуто до відповідальності за злочини на ґрунті нетерпимості.

Враховуючи молодий вік злочинців, рівень освіти загалом не є високим. Переважна більшість злочинців знаходилися на стадії одержання освіти, тобто навчалися в школах, середніх спеціальних навчальних закладах (ПТУ, технікуми, коледжі) та університети. Доволі низький відсоток (близько 10%) осіб з вищою освітою. Стільки ж осіб не навчалися і не працювали. З осіб, які вже мали освіту, дві треті складали особи з середньою і середньою спеціальною освітою.

Притаманний низький матеріальний рівень – близько 63% злочинців не мали постійного джерела прибутку. Характерний також низький культурний рівень – 75% злочинців, не зважаючи на наявність певної освіти. Також характерним є відсутність сімейних зв'язків, на момент вчинення злочину 98% злочинців не перебували в шлюбі. У 62% обвинувачені виховувалися в благополучних сім'ях.

В 26% випадків обвинувачені вживали алкоголь, наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги. В українській практиці всього один злочин було вчинено у стані алкогольного сп'яніння. Також, для осіб, які поділяють націоналістичні ідеї характерним є здоровий спосіб життя. Близько 25% обвинувачених раніше вчиняли злочини і притягалися до кримінальної відповідальності [5, с.56]. Як ми бачимо частіше злочини на ґрунті расової ненависті здійснюють молоді особи, зазвичай чоловічої статі, які не мають вищої освіти, не мають стабільного прибутку та зазвичай це особи які ведуть здоровий спосіб життя.

Серед осіб, які вчинили злочини проти особистості з мотиву національної ненависті або ворожнечі, можна виділити декілька психологічних типів, що мають особистісні властивості. В основу таких типологічних відмінностей покладено криміналістичну модель особистості, яка заснована на акцентуйованих рисах, у зв'язку з чим можна виділити такі типи:

1) завзятий. Характеризується підвищеною ворожістю до певної нації, раси. Він цілеспрямований, злом'ятний, має стійку життєву позицію, схильний до прямолінійності, рішучості у вчинках;

2) демонстративний. Відрізняється прагненням виділитися, домогтися визнання громадськістю своїх дій, має завищену самооцінку, його вчинки не обмірковані, а емоції – поверхневі, що пояснює відсутність співпереживання жертви;

3) демонстративно-застрагаючий. Його максимальна орієнтація на зовнішні обставини переплітається зі стійкістю у досягненні цілі, відрізняється надмірним честолюбством, жорстокістю, поведінка часто є демонстративною, він намагається звернути до себе увагу оточуючих, вміє підпорядковувати собі людей та направляти їх поведінку на досягнення своїх цілей [6, с.39-40]. Особа яка вчинює злочин на ґрунті расової ненависті має характерні психологічні особливості, що зумовлюють вчинення такого злочину, а сама поведінка таких осіб вирізняється з поміж інших членів суспільства.

Злочини на ґрунті ненависті можуть призводити до серйозних проблем з точки зору безпеки та громадського порядку. Порівняно зі звичайними правопорушеннями, злочини на ґрунті ненависті зачіпають значно ширше коло людей, можуть розколоти суспільство і перерости у

громадські заворушення. Створюючи або посилюючи соціальну напругу, ці злочини можуть призвести до розколу всередині групи жертви або у суспільстві в цілому. Злочини на ґрунті ненависті також можуть поглиблювати існуючу напругу між різними групами та зіграти певну роль у міжетнічних або соціальних заворушеннях. У внутрішніх конфліктах зростання кількості злочинів на ґрунті ненависті часто є характерним для фази ескалації. Якщо стосунки між етнічними, національними або релігійними групами вже є напруженими, злочини на ґрунті ненависті можуть мати вибуховий ефект [3, с.25]. Ці злочини можуть призводити до напруженості в суспільстві, та навіть до його розколу, а тому потребують запобігання, та притягненню винних осіб до відповідальності.

Здійснюючи запобігання расизму, як негативному соціальному явищу, необхідно реалізувати комплекс ідеологічних, виховних, соціально-економічних, політичних, правових, організаційних та інших заходів. Відповідно, у будь-якій сфері людської діяльності, яка стосується відносин з іноземцями та особами інших рас, потрібно застосовувати заходи запобігання, тобто створювати умови, які зменшуватимуть або нейтралізуватимуть вплив криміногенних чинників на поширення проявів расизму та ксенофобії. [1, с.134-137]. Таким чином, запобігання расизму це багатоскладова система заходів, яка має здійснюватися та контролюватися з боку держави.

На наш погляд, злочини на ґрунті расової ненависті, є складним суспільним явищем, яке набуває масовості та порушує основні права та свободи людини, що призводить до напруженості в суспільстві, а тому потребує більш детального вивчення та розробки плану його запобігання.

Список використаних джерел:

1. Бортник С.М. Основні напрями запобігання расизму та ксенофобії в Україні / Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : Тези доповідей наук.-теор.конф. (м. Київ, 20 березня 2014 року) / Ред. кол. В.В. Коваленко, В.В. Черней, О.М. Джужа, В.В.Василевич та ін. – К.: Національна акад. внутр. справ, 2014. – 134-137с.
2. Галан В.О. Дискримінація за расовою ознакою: від апології рабства до міжнародно-правового злочину / В. О. Галан //Форум права.-2014-№ 3. - с.55-62
3. Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. Практичний посібник // Опубліковано Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ// БДПЛ/ОБСЄ 2015 р– с. 80
4. Злочини на ґрунті ненависті сьогодні: старий ворог у сучасному одязі, - заява про позицію Американської психологічної асоціації, опублікована в 1998 році [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://209.85.135.104/search?q=cache:qHOGi3CfCR0J:www.apa.org/releases/hate>
5. Розслідування злочинів, вининених на ґрунті нетерпимості. Навчально-практичний посібник / колектив авторів. Київ, 2012 – 167 с.
6. Шлегель О.В., Костылева Г.В., Милованова М.М. Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды - М.: Издательство «Юрлитинформ», 2009. - 160 С.

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали XVI Всеукраїнської кримінологічної
конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених

(м. Харків, 12 грудня 2017 р.)

За загальною редакцією
професора *А. П. Гетьмана* і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2017

УДК 343.9.01:005.44
ББК 67.61я431
3-68

Редакційна колегія:
проф. А. П. Гетьман;
проф. Б. М. Головкін;
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, ас. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, ас. Н. В. Сметаніна,
канд. юрид. наук, ас. К. Д. Кулик,
канд. юрид. наук, ас. О. О. Шуміло,
ст. лаб. К. С. Остапко

3-68 **Злочинність** у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр.
кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Хар-
ків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. –
Харків : Право, 2017. – 420 с.

ISBN 978-966-937-307-6

ISBN 978-966-937-307-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017